

MERE OM ERHVERVSETIK

AF SVEND RANULF

PROF. Geiger har i Nationaløkonomisk Tidsskrift (Aargang 1943, 4. Hefte, S. 273 ff.) skrevet en Artikel Om Erhvervsetik, mod hvilken jeg gerne vil have Lov til at rette nogle Indvendinger, fordi den er egnet til at lægge Hindringer i Vejen for en videnskabelig Stræben, som efter min Mening fortjener at opmuntres.

Jeg maa begynde med paa et enkelt Punkt at give Geiger Ret. Dr. Clemmensen antager med Urette, at man fra de etiske Normer, Mennesker bekender sig til, kan slutte noget om, at deres Adfærd til en vis Grad maa stemme overens med disse Normer. Dette kan være Tilfældet, men det er ingenlunde givet, at den eneste sikre Vej til Spørgsmaalets Besvarelse er den af Geiger angivne at studere Normer og Adfærd hver for sig og derefter sammenligne.

Denne Fejl hos Clemmensen hænger sammen med Tendensen i hans Arbejder, som ubestrideligt er at fremstille Forretningslivets Repræsentanter i en etisk gunstig Belysning. Det er rigtigt, at Clemmensen helt igennem oftere, end han behøvede, lader denne Tendens træde for Dagen til Trods for, at han i Principet stiller sig paa et etisk neutralt Standpunkt og (efter min Mening med Rette) benægter Muligheden af en videnskabelig begrundet normativ Etik. Dette er imidlertid ikke nogen meget alvorlig Fejl, da han jo, som man ser, selv har advaret Læserne mod at tage de indstrøede Sympati-Tilkendegivelser højtideligt som Videnskab. Og der er ét Punkt i al sociologisk og nationaløkonomisk Forskning, hvor Forskerens Sympatier eller Tendens nødvendigvis maa blive afgørende, nemlig ved Valget af Problemstilling, — hvoraf følger, at dette Valg ikke i sig selv kan begrundes videnskabeligt.

Geiger bemærker spydigt, at Clemmensens Forskningshensigt ikke kan undgaa at vække Tilfredshed hos dem, hvis Moral skal staa for Kritik, nemlig Forretningsmændene. Med samme Ret kan bemærkes, at Geigers Forskningshensigt i hans Kritik af Reklamen antagelig maa vække Tilfredshed i Kredse, der er fjendtlig indstillet overfor Forretningsverdenen. Det lader sig ikke indse, hvorfor den ene Forskningshensigt rent videnskabeligt set skulde være mere berettiget end den anden.

Man kunde ud fra et andet Synspunkt drøfte en sociologisk Problemstillings Frugtbarhed, nemlig m. H. t., om det paagældende Problems Løsning vil betyde forøget Indsigt i den almindelige sociologiske Aarsagssammenhæng. Geiger mener, at et Studium af etiske Normer, som Mennesker bekender sig til, uden at man (foreløbig) ved, hvorvidt de ogsaa i Praxis retter sig efter dem, i denne Henseende vil være ganske uinteressant. Men heri har han formentlig Uret. Der er noget, som tyder paa, at selv om Mennesker ofte undlader at bringe deres egen Adfærd i Overensstemmelse med deres etiske Idealer, forsømmer de sjældnere at anvende den ideale Maalestok ved Bedømmelsen af deres Medmenneskers Handlinger, og det moralske Pres, de derved lægger paa hinanden, synes at maatte være af saa indgribende Betydning for hele Samfundslivet, at et Studium af Normerne som saadanne maa blive af central Betydning for Sociologien. Med Sikkerhed kan dette Spørgsmaal dog ikke afgøres, før den omhandlede Undersøgelse er saa vidt fremskredet, at man begynder at kunne overskue Rækkevidden af dens Resultater. Men noget tilsvarende gælder om Frugtbarheden af en hvilken som helst ikke blot sociologisk, men overhovedet videnskabelig Undersøgelse, man kunde tænke sig at tage fat paa. Hvis man forlanger Problemstillingens Frugtbarhed garanteret paa Forhaand, kan man slet ikke drive videnskabelig Forskning.

Imidlertid vil ingen bestride, at ogsaa det af Geiger anbefalede Studium af Adfærden kan have sin store Betydning. Clemmensens Grund til ikke straks at tage fat paa dette Emne er, at han finder det forholdsvis vanskeligt og formoder, at det maaske vil vise sig lettere tilgængeligt efter Udforskningen af Normerne. Geiger hævder, at Adfærden maa være lettere at konstatere end Normerne. Det synes ørkesløst paa denne Maade rent teoretisk at diskutere, hvilken Opgave der er den letteste. Det kan i sidste Instans kun afgøres, efter at begge Opgaver er løst. Muligvis vilde

den ene Opgave være lettere for Geiger og den anden for Clemmensen; vi Mennesker er jo forskellige og ikke alle lige vel udrustede til Løsningen af alle Opgaver. I Regelen vil en Forsker vælge de Opgaver, der passer bedst for hans Naturel, og man skal, hvis man har Videnskabens Fremskridt for Øje, være forsigtig med at afholde ham derfra eller søge at paatvinge ham andre Opgaver.

Geiger har Indvendinger at gøre ikke alene mod Clemmensens Problemstilling, men ogsaa mod hans Metode. Han hævder bl. a., at Lovgivning, Domsafgørelser, Retsdogmatik og Presse er uanvendelige som erhvervsetiske Kilder. Dette synes at bero paa, at Erhvervsetiken efter Geigers Mening kun skal udforske de i Forretningsverdenen og ikke de i det øvrige Samfund anerkendte etiske Normer. En saadan Begrænsning af Studieomraadet vilde være yderst uheldig, idet der, som ogsaa Clemmensen bemærker, er stor Sandsynlighed for, at Forretningsverdenens teoretisk anerkendte etiske Normer er stærkt afhængige af, hvad andre Samfundskredse mener om de paagældende Spørgsmaal. Den ensidigt forretningsvenlige Tendens vil ogsaa fremtræde langt mere udpræget ved den af Geiger forudsatte Begrænsning af Opgaven, end hvis man, som Clemmensen paatænker, i Undersøgelsen inddrager den nævnte og andre Faktorer, der kan formodes at være bestemmende for de etiske Idealer, Forretningsverdenen bekender sig til.

De af Geiger paapegede Vanskeligheder m. H. t. Benyttelse af Pressen som Kildemateriale vil ikke gøre sig gældende, hvis Forskeren har sin Opmærksomhed rettet ikke blot mod, hvad der udtrykkelig siges i Bladene, men ogsaa mod, hvad der underforstaas som selvfølgelig. En Maalestok for, hvor meget større Vægt Udtalelser af Detailhandlerforeningens Formand har end Udtalelser af en tilfældig individuel Detailhandler, kan man formentlig netop finde i den Omstændighed, at Pressen vil være langt mere tilbøjelig til at optage Udtalelser af den første end af den sidste.

Det er øjensynligt, at en Undersøgelse som den af Clemmensen planlagte overstiger en enkelt Forskers Kræfter, hvis den virkelig skal gennemføres paa en videnskabelig betryggende Maade. Dette vil naturligvis i særlig Grad være Tilfældet, hvis Erhvervsetiken, som Geiger foreslaar, kun skal dyrkes som Specialinteresse af Forskere, hvis Forsknings- og Undervisningspligt omfatter et større Omraade, som f. Ex. hele Sociologien eller hele National-

økonomien. Men selv med den fornødne Specialisering af Forskningsarbejdet vil det i Regelen ikke være muligt for en enkelt Mand at indsamle og kritisk sigte et tilstrækkelig omfattende empirisk Materiale. Geiger nægter i Principet ikke, at Assistance kan være paakrævet, men han hævder, at det, før man skrider til Oprettelse af et Forskningsinstitut, »gennem enkeltstudier (maa) vises, hvorvidt problemstillinger og metoder er frugtbare nok til at forsvare en større kollektiv kraftindsats«. Denne Fordring er imidlertid uopfyldelig. For Problemstillingens Vedkommende er dette paavist ovenfor, og Forholdet er ikke anderledes m. H. t. Metoden. Paa de Omraader, det her drejer sig om, bliver de Enkeltstudier, Geiger forlanger, uundgaaelig præget af Mangler, som bevirker, at det vil være ubilligt paa dette Grundlag at dømme om Metodens principielle Rækkevidde. Geiger henviser Clemmensen til, at der endnu er »en hel del arbejde at udføre, som ensom en enkelt mand meget vel kan overkomme«. Men han siger ikke, hvad det er for Arbejde¹). Han opfordrer Clemmensen til at foretage Masseiagttagelser af Adfærden; men kan en enkelt Mand overkomme Masseiagttagelser? Han bebrejder Clemmensen, at han i sin *Deskriptive Erhvervsetik* kun bygger paa »nogle spredte og til en vis grad tilfældige observationer«, men kan en isoleret Forsker virkelig gøre ret meget mere? Det er umuligt før Oprettelsen af et Forskningsinstitut at tilvejebringe et »prøvet arbejdsprogram, der ikke maa ventes kuldkastet af den første vanskelighed, der dukker op under udførelsen«. Thi et Arbejdsprogram kan ikke blive prøvet, før man raader over de fornødne Midler til at sætte det i Værk. Det maa forudses, at et Forskningsinstitut ledet af en Mand, der ikke før har haft Lejlighed til at arbejde ved et saadant Institut, i den første Tid vil komme til at udføre meget spildt Arbejde, indtil Lederen har indhøstet de fornødne Erfaringer. De af Geiger stillede Betingelser er ensbetydende med, at han overhovedet modsætter sig Oprettelsen af et saadant Institut.

Det er under alle Omstændigheder usandsynligt, at et sociologisk Forskningsinstitut vil blive oprettet i Danmark, hvad enten

¹) I en Anmeldelse i *Handelsvidenskabeligt Tidsskrift* (1943, Nr. 41—42, p. 196—197) af Geigers *Kritik af Reklamen* har Clemmensen paavist, at Geiger selv i denne Bog paa et vigtigt Punkt med Urette mener at kunne fastslaa et Resultat, til hvis Underbyggelse der i Virkeligheden kræves et saa omfattende Materiale, at en enkelt Forsker ikke kan overkomme at indsamle det.

dets Virksomhed nu skulde begrænses til Erhvervsetiken eller have et i høj Grad ønskeligt videre Omfang. Men at den sociologiske Videnskabs officielle Repræsentant her i Landet ligefrem tager til Orde derimod, er paradoxalt. Det er, som om en fransk General før 1939 med hele sin Sagkundskabs Vægt havde fortalt de bevilgende Myndigheder i sit Land, at man udmærket kunde føre Krig uden Panservogne og Flyvemaskiner, da man jo havde Maginot-Linjen.